

UNIVERZALNA NADLEŽNOST KAO SREDSTVO ZA ELIMINISANJE PIRATSTVA

Univerzalna nadležnost je doktrina po kojoj države zahtevaju nadležnost nad određenim, posebnim, specifičnim zločinima koji se vrše izvan njihovih teritorija i koji nisu povezani sa nacionalnošću i državljanstvom žrtve ili učinioca (popunjavajući onu prazninu koja bi nastala isključivom primenom teritorijalnog, personalnog ili realnog principa). U članku se objašnjava kako je ova doktrina nastala da bi se države njenom primenom na najefikasniji način uhvatile u koštac sa piratstvom koje se preuzima na otvorenim morskim vodama. S obzirom da piratstvo prelazi međunarodne granice, ono pogađa međunarodnu plovidbu i trgovinu, pa se smatra veoma ozbiljnom pretnjom za mnoge, ako ne i sve nacije na svetu. Opravdanje zahteva za međunarodnom nadležnošću nad piratstvom se, pre svega, bazira na mestu izvršenja zločina, na činjenici da ovo pogađa sve države sveta, kao i na njegovoj bezočnoj prirodi. Ovaj poslednji aspekt je doveo do proširenja univerzalne nadležnosti i na druge zločine osim piratstva, kao što su na primer ratni zločini i genocid. Stoga se proširenjem univerzalne nadležnosti od strane mnogih država, povećava mogućnost da učinioci ovakvih svojevrsnih oblika kriminaliteta konačno i odgovaraju za svoje zločine.

Ključne reči: *univerzalna nadležnost, pljačka, nasilje težina zločina, međunarodna osuda*

Piratski napadi predstavljaju fizičku pretnju za brodove svih nacija i njihov efekat na međunarodnu trgovinu i plovidbu dodatno pogađa sve države sveta. Pirati napadaju brodove, bez razlike na zastave pod kojima oni plove, ili na nacionalnost svojih žrtava. Činjenica da se napadi događaju u vodama u kojima sve nacije mogu slobodno da obavljaju plovidbu svojim brodovima predstavlja rizik za sve države sveta. Profesor Rendal objašnjava: "piratski napadi, naročito kada se sveobuhvatno posmatraju, mogu da

izazovu poremećaje u trgovini i plovidbi na otvorenom moru, što **piratstvo čini zajedničkom brigom svih država**.¹

Priroda pirata, kao veoma mobilnih kriminalaca koji su sposobni da deluju bez obzira na državne granice² i da strateški napadaju brodove koji plove u posebno rizičnim delovima sveta, dodatno intenzivira i ovako široko rasprostranjene efekte piratstva. Nedavni događaji u Sueckom Kanalu, gde su brodovi morali da plove kroz Adenski zaliv, uzak prolaz između Roga Afrike i Arapskog poluostrva, demonstriraju kako pirati strateški operišu u cilju maksimiziranja broja brodova koje napadaju i efekata tih napada.³ Piratstvo, ne samo da predstavlja veliki rizik za bezbednost posada i brodova, već i za stabilnost međunarodne trgovine u oblastima gustog pomorskog saobraćaja koje su strateške mete pirata.

Iz ovoga sledi zaključak da države imaju interesa da eliminišu piratstvo, čak iako pirati nisu neposredno napadali njihove brodove, jer im niko ne garantuje da baš one neće biti direktne žrtve budućih napada, kao i iz razloga što i one trpe ekonomske posledice takvih napada. Na osnovu ovakve pretpostavke o postojanju međunarodne opasnosti, zaključeno je da bi sve države mogle da usvoje univerzalnu nadležnost kao sredstvo za eliminisanje piratstva.⁴ Univerzalna nadležnost nad piratstvom ukazuje na činjenicu da bi "moćne pomorske nacije mogle da se okrenu svojim konkretnim, specifičnim interesima u pogledu kažnjavanja prestupnika što bi ih ubuduće u značajnijoj meri odvrćalo od sličnog kriminalnog ponašanja."⁵

Ovaj argument, koji se koncentriše na veoma rasprostranjenim štetnim efektima piratstva, može se logično proširiti i primeniti na druge vrste kriminaliteta i) koje prete i nanose štetu svakoj naciji i ii) koje, usled tradicionalne ograničenosti međunarodne nadležnosti, zahtevaju njeno hitno univerzalno uvođenje i primenu.

Drugi argument i opravdanje za uvođenje univerzalne nadležnosti nad piratstvom se bazira na izuzetno ozbiljnoj i bezočnoj prirodi ove vrste

¹ Kenneth C. Randall, *Universal Jurisdiction Under International Law*, 66 *Tex. L. Rev.* 785, 791-95 (1988) discussing the origins of UNiversal jurisdiction).

² Nina Tavakolli, *A Crime that Offends the Conscience of Humanity: A Proposal to Reclassify Trafficking in Women as an International Crime*, 9] *nt' L. Crim. L. Rev.* 77, 81-83 (2009)

³ Eugene Kontorovich, *Implementing Sasa v. Alvarez-Machain: What Piracy Reveals About the Limits of the Alien Tort Statute*, 80 *Notre Dame L. Rev.* 111, 153 (2004)

⁴ *Ibid.*

⁵ Herry J. Steiner, *Three Cheers for Universal Jurisdiction - Or is it only two? Theoretical Inquires* L. 199, 223 (2004)

zločina.⁶ Smatra se da je piratstvo težak zločin zbog krajnje nehumanih obeležja koji karakterišu piratske napade – posebno na nediskriminatornu prirodu nasilja koje se vrši protiv osoba i imovine gde se ne poštuju nikakva univerzalna prava. Zbog ovakve prirode, piratstvo se smatra zločinom protiv prava nacija.⁷ Kao rezultat, države deluju protiv piratstva zbog univerzalne potrebe da se uhvate i kazne učinioci takvih zločina. Dakle, države ostvaruju univerzalnu nadležnost nad piratstvom u interesu međunarodne zajednice kao celine.

AKTUELNOST PROBLEMATIKE

Piratstvo se po svojoj suštini, i po težini posledica koje ostavlja za sobom svrstava u zločine koji su predmet međunarodne nadležnosti.⁸ Na osnovu ove teorije, svi ostali zločini koji se smatraju "bezočnim", takođe bi trebalo da budu u međunarodnoj nadležnosti.⁹ Kriterijumi koji se koriste za određivanje stepena ozbiljnosti zločina se uglavnom baziraju na univerzalnoj osudi takvih zločina.¹⁰ U istom kontekstu, profesor Kontorovič objašnjava da "precizan stepen "zla" koje je neophodno da neki zločin poseduje da bi se svrstao u međunarodnu nadležnost nije precizno određen".¹¹ Ovakav stav navodi na zaključak da je međunarodna nadležnost rezultat univerzalne osude određenih zločina što se ogleda u široko prihvaćenim međunarodnim ugovorima i rezolucijama različitih međunarodnih organizacija.¹² Međutim, specifičan prag za ono što predstavlja univerzalno osuđujući zločin ostaje apstraktna ideja. On se različito definiše kao zločin koji "šokira savest čovečanstva",¹³ ili kao zločin čija izuzetna ozbiljnost proizvodi posledice na fundamentalne interese međunarodne zajednice kao celine.¹⁴

Pitanje kriterijuma klasifikacije zločina kao ozbiljnog i bezočnog je bilo i centralno pitanje u analizi slučaja *United States vs. Yunis*. Sud je zaključio da je priroda i širina međunarodne osude nekog zločina odlučujući faktor prilikom njegove klasifikacije kao takvog. Slično gore pomenutim

⁶ Vid. Princeton University Program in Law and Public Affairs, *The Princeton Principles on Universal Jurisdiction* 23 (2001); Kenneth C. Randall, op. cit., str. 795, Eugene Kontorovich, op. cit., str. 204-7.

⁷ *Princeton Principles...* str. 23

⁸ Eugene Kontorovich, *The Piracy Analogy: Modern Universal's Jurisdiction's Hollow Foundation*, 45 *Harv. Int'l L.J.* 183, 184/5 (2004)

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Vid. *Restatement (Third) of Foreign Relations Law of the United States*

¹¹ Eugene Kontorovich, *The Piracy Analogy...* str. 205

¹² *Restatement (Third)*, § 404 cmt.a.

¹³ M. Cherif Bassiouni, *International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes*, 59 *Law & Contem. Probs.* 63, 63-71 (1996)

¹⁴ Antonio Cassese, *Is the Bell Tolling for Universality? A Plea for a Sensible Nation of Universal Jurisdiction*, 11 *J. INT'L Crim. Just.* 589, 595 (2003)

navodima, sud je zaključio da je pitanje da li neki zločin ispunjava ovaj kriterijum često stvar međunarodnih ugovora i sporazuma. Sud je analizirao u kojoj meri se međunarodna javnost pridržava ugovora i konvencija u osuđivanju ovakvih kriminalnih aktivnosti kao što su vazdušno piratstvo i držanje talaca, kao i globalne napore da se takve aktivnosti kazne. Na osnovu takvih činjenica, sud je zaključio da ove vrste zločina treba da budu predmet međunarodne nadležnosti. Slična situacija je zabeležena u slučaju *United States vs. Youself* – gde se radilo o zločinu zavere da se podmetne bomba u avion. Oblasni Sud u Njujorku je odlučio da je reč o univerzalnoj nadležnosti, jer je ovaj zločin bio praćen univerzalnom osudom.¹⁵

Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, ICTY, je sledio nešto drugačiji pristup tako što je direktno povezo pitanje ozbiljnosti zločina sa konceptom *jus cogens*.¹⁶ Tribunal je zauzeo stav da je jedna od posledica toga što je karakter *jus cogens* koji je međunarodna zajednica pripisala zabrani torture ta, što je svaka država dobila pravo da istražuje, goni i kažnjava, ili da izvrši ekstradiciju osoba koje su optužene za torturu.¹⁷ Na sličan način se i Lord Millet oslanja na koncept *jus cogens* u cilju obezbeđivanja univerzalne nadležnosti u *Ex Parte Pinochet*:

“Zločini koji su zabranjeni u međunarodnom pravu povlače univerzalnu nadležnost u skladu sa međunarodnim pravom ukoliko su ispunjena dva kriterijuma. Prvi – ovi zločini moraju da budu u suprotnosti sa važećim normama međunarodnog prava, tako da dolazi do kršenja *jus cogens*. Drugi – oni moraju da budu tako ozbiljnog karaktera i takvih razmera da se opravdano mogu smatrati napadom na međunarodni pravni poredak”.¹⁸

Kako kriterijumi ozbiljnosti i bezočnosti zločina nisu konkretno definisani, države treba da analiziraju svoja stanovišta u pogledu ozbiljnosti zločina i da preduzmu korak napred primenjujući univerzalnu nadležnost i upoređujući svoju poziciju sa stanovištima drugih zemalja u pogledu nekih zločina koja se mogu saznati iz zvaničnih saopštenja tih država,¹⁹ ili njihovih pristupanja i pridržavanja međunarodnim konvencijama.²⁰ Takođe,

¹⁵ Cit. prema: <https://www.opyright.com/cc/basicSearch.do?&operation=go&searchType=o&lastSearch=simple&all=on&titleorStdNo=1098-333643>

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Regina v. Bow St. Metro Stipendiary magistrate, Ex Parte Pinochet Ugarte (no.3) (1999) 1 A.C. 147, 275-76 (H.L.).

¹⁹ Cit. prema: <https://www.opyright.com/cc/basicSearch.do?&operation=go&searchType=o&lastSearch=simple&all=on&titleorStdNo=1098-333643>

istraživanja i izveštaji nevladinih organizacija u pogledu ozbiljnosti nekog zločina mogu da pruže značajne smernice.

DEFINISANJE PIRATSTVA U OTVORENIM MORSKIM VODAMA

U duhu svog uobičajenog shvatanja smisla i suštine, piratstvo podrazumeva "čin pljačke i nasilja učinjenog na moru".²¹ Sa aspekta savremenog zakonodavstva, ovaj "drevni", svakako najstariji međunarodni zločin, predstavljao je kriminalni čin univerzalne osude, čak i pre nego što je nastalo međunarodno pravo. Do tada, tj. tokom tog perioda, pirat se smatrao odmetnikom "*hostis humani generis*" (neprijatelj ljudskog roda), što je naučno-pravnoj javnosti poslužilo kao okvir i podloga na kojoj je preciziran osnovni problem - generalno prihvatiti ideju o univerzalnoj nadležnosti (kao nečim što se smatralo neophodnim stotinama godina unazad). Stupajući na snagu 1994. godine, Konvencija UN o pravu mora je i zvanično kodifikovala ovu praksu:

Na otvorenim morskim vodama ili bilo kojim drugim mestima koja nisu u nadležnosti neke države, svaka država može zapleniti piratski brod ili vazduhoplov, ili brod ili vazduhoplov koji je otet od strane pirata i pod kontrolom pirata te uhapsiti osobe i zapleniti imovinu koja se u njemu nalazi. Sudovi države koja je izvršila zaplenu mogu odlučiti o kaznama kao i akcijama koje treba preduzeti u vezi brodova, vazduhoplova ili imovine, u skladu sa pravima trećih lica postupajući u najboljim namerama.²²

Iako su često smatrani deliktima prošlosti, piratski napadi u blizini obala Somalije tokom 2009. godine, su priču o piratima i piratstvu, ponovo aktuelizovale.²³ Novija naučna istraživanja koja se bave procenom efikasnosti napora policijskih snaga u borbi protiv piratstva,²⁴ ukazuju na kontinuirane napore u pravcu pronalaženja novih rešenja u suprotstavljanju takvim kriminalnim poduhvatima.

Jedno od ključnih izazova koje nameće piratstvo je mesto izvršenja dela: piratstvo se obično dešava u otvorenim morskim vodama, van tradicionalno utvrđenih nadležnosti bilo koje države. Činjenica da su tradicionalno ustanovljeni principi nadležnosti neprimenljivi, često se uzima

²⁰ Vid. Nina Tavakolli, op. cit., str. 81-2.

²¹ Alfred Rubin, *The Law of Piracy* 213 (2d ed. 1998)

²² Untitled Nations Convention on the Sea, art. 105, Dec. 10, 1982, S. Treaty Doc. No. 103-39 (1994) 1883 U.N.T.S. 3.

²³ Vid. <http://www.cosmonitor.com/2009/0415/p06s07-wogn.html>

²⁴ Cit. prema: <https://www.opyright.com/ccc/basicSearch.do?&operation=go&searchType=o&lastSearch=simple&all=on&titleorStdNo=1098-333643>

kao osnov za primenu univerzalne nadležnosti nad piratstvom. Međutim, ovaj argument je pogrešan, jer univerzalna nadležnost nad piratstvom nije samo sredstvo za popunjavanje praznine u nadležnosti. Kako objašnjava profesor Randall, „samo piratstvo u otvorenim morskim vodama nije jedini predmet zamerke univerzalnoj nadležnosti“.²⁵ Profesor Kontorovič dodaje da se „koncept tradicionalne nadležnosti čini adekvatnim kada je u pitanju piratstvo bez pozivanja na univerzalnost“.²⁶

Radi ilustracije argumenta profesora Kontoroviča – ukoliko bi se piratski napad desio unutar američkog broda u otvorenim morskim vodama, SAD bi mogle da primene druge principe nadležnosti osim onih univerzalnih u cilju gonjenja napadača. Ti principi uključuju produženi princip teritorijalnosti, princip nacionalnosti (ukoliko je napadač američki državljanin), ili pasivni princip (ukoliko je žrtva Amerikanac). Dakle, mesto izvršenja krivičnog dela u otvorenim morskim vodama ne čini doktrinu univerzalnosti jedinom mogućom za primenu nadležnosti nad piratima.²⁷

KONCEPTUALIZACIJA UNIVERZALNE NADLEŽNOSTI

Princip da države mogu da preduzimaju krivično gonjenje stranih državljana koji su izvršili zločine izvan granica njihovih teritorija je koncept koji datira još iz Srednjeg veka.²⁸ Može se reći da geneza ove doktrine vodi poreklo još od piratskih zločina, a koncept univerzalne nadležnosti se razvio analogijom drugih zločina sa piratstvom.²⁹ Dva ključna razloga su doprinela uvođenju univerzalne nadležnosti nad piratstvom – prvi, da se ovaj zločin događa na otvorenim morskim vodama, gde nijedna zemlja posebno nema nadležnost, a drugi se fokusira na prirodu, tj. ozbiljnost zločina, a ne na njegovo geografsko poreklo.³⁰

Nadležnost, pod međunarodnim pravom, se može temeljiti na različitim osnovama. Primarni principi za utvrđivanje nadležnosti nad nekim zločinom se baziraju na: a) mestu gde je zločin učinjen – teritorijalni princip b) nacionalnošću zločinca – princip nacionalnosti i nacionalnošću žrtve – princip pasivne ličnosti i d) zaštiti vitalnih interesa države – princip zaštite ili realni princip.³¹

²⁵ Kenneth C. Randall, op. cit., str. 793.

²⁶ Eugen Kontorovich, *The Piracy Analogy*... str. 153.

²⁷ Ibid.

²⁸ Kenneth C. Randall, op. cit., str. 791-75.

²⁹ Ibid.

³⁰ A. Hays Butler, *The Doctrine of Universal Jurisdiction: A Review of the Literature*, 11. *Crim. L. Forum* 353-5 (2000); Kenneth C. Randall, op. cit., str. 791-5.

³¹ Vid. Ian Brownlie, *Principles of Public International Law* 301-5 (6th ed. 2003)

Univerzalna nadležnost obezbeđuje dodatni, mada kontraverzan mehanizam za vršenje nadležnosti u međunarodnom pravu. Kako jedan analitičar objašnjava, „univerzalna nadležnost se odnosi na nadležnost nad nekim zločinom bez obzira na mesto gde je učinjen, nacionalnost osumnjičenog ili žrtve i bez bilo kakve dodirne tačke između zločina i države koja ga goni. Ovo je princip nadležnosti koji se ograničava samo na specifične zločine.³²

Standardno, međunarodno pravo i mirovno pravo su prava koja obezbeđuju dva glavna izvora autoriteta za vršenje univerzalne nadležnosti.³³ Takođe, postoji i kategorija fundamentalnih normi ili tzv. *jus cogens* normi na koje se primenjuje univerzalna nadležnost.

Praktično, funkcionisanje univerzalne nadležnosti se najbolje demonstrira navođenjem sledećeg slučaja: 1993. godine, belgijski Parlament je usvojio zakon koji omogućava Belgijancima da krivično gone učinioce genocida, ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti koji su se dogodili izvan teritorije Belgije i bez ikakve povezanosti žrtava, ili učinilaca sa državom Belgijom.³⁴ Na osnovu ovog zakona, u Belgiji je preuzeto krivično gonjenje i izrečene osude određenom broju lica koja su izvršila krivično delo genocida u Ruandi.³⁵ Tokom 2000. jedan belgijski sudija je izdao međunarodnu poternicu za hapšenje Abdoulaya Yerodia Ndombasija, ministra spoljnih poslova Demokratske Republike Kongo za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti koje je on izvršio u svojoj državi. Kao odgovor, Demokratska Republika Kongo je podnela tužbu protiv Belgije Međunarodnom sudu pravde koja dovodi u pitanje zakonitost izdate poternice. Mada je doneta presuda koja se zasniva na imunitetu državnih zvaničnika, u Izdvojenom Mišljenju je razmatrana zakonitost i obim primene doktrine univerzalne nadležnosti.³⁶

Belgijska primena univerzalne nadležnosti je potpala pod kategoriju „čiste univerzalne nadležnosti“. Naime, univerzalna nadležnost se primenjuje u okviru dve pod-kategorije: nadležnost nad zločinima kada je optuženi prisutan na teritoriji države koja traži nadležnost i nadležnost bez obzira na to gde se učinilac nalazi. Ova druga pod-kategorija se često naziva

³² Cit. prema: <https://www.opyright.com/cc/basicSearch.do?&operation=go&searchType=o&lastSearch=simple&all=on&titleorStdNo=1098-333643>

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ Vid. Steven R. Ratner, Belgium's War Crimes Statute: A Postmortem, 97 Am. J. Int.L.L. 888-9 (2003).

³⁶ Cit. prema: <https://www.opyright.com/cc/basicSearch.do?&operation=go&searchType=o&lastSearch=simple&all=on&titleorStdNo=1098-333643>

„čista univerzalna nadležnost“, ili univerzalna nadležnost“ *in absentia*.³⁷ Efektivnost čiste univerzalne nadležnosti često zavisi od saradnje među državama kako bi se počinioci priveli na teritoriju zemlje koja traži nadležnost za njihovo suđenje.³⁸

Univerzalna nadležnost se koristi kao sredstvo u borbi protiv izbegavanja dostupnosti pravdi i obezbeđenju odgovornosti u popunjavanju praznina koje su ostavili međunarodni tribunali za zločine. Takođe, ona predstavlja sredstvo da se krivično gone učinioci teških zločina koji su učinjeni izvan teritorije koja se tradicionalno smatra teritorijom neke države (npr. Pirati na otvorenim morima).³⁹

Trenutno ne postoji međunarodna konvencija koja se specifično odnosi na pitanje univerzalne nadležnosti i jedina odluka Međunarodnog suda pravde koja se tiče univerzalne nadležnosti je gorepomenuta odluka koja je doneta na osnovu imuniteta zvaničnog državnog službenika. U svetlu ovako malo primera iz zakonodavne i sudske istorije o univerzalnoj nadležnosti, piratstvo predstavlja zločin „tradicionalno univerzalne nadležnosti“ koji se koristi kao „benchmark“ tj. primer za širenje univerzalne nadležnosti na druge zločine na koje se može primeniti analogija.⁴⁰

KRIVIČNO DELO PIRATSTVA U KRIVIČNOM ZAKONIKU SRBIJE

Član 294.

"(1) Član posade ili putnik broda koji na otvorenom moru ili na mestu koje ne potpada pod vlast nijedne države učini nasilje ili razbojništvo prema licima na drugom brodu, zadrži, oduzme, ošteti ili uništi drugi brod ili dobra koja se nalaze na njemu ili prouzrokuje štetu velikih razmera,

kazniće se zatvorom od dve do dvanaest godina.

(2) Ako je usled dela iz stava 1. ovog člana nastupila smrt jednog ili više lica, učinilac će se

kazniće se zatvorom od pet do petnaest godina.⁴¹

³⁷ Antony J. Colangelo, *The New Universal Jurisdiction: Clarifying the Basic Concept*, 2 J. Int' L Crim. Just. 736. 747-59 (2004)

³⁸ Vid. Steven R. Ratner, op. cit., str. 888-9

³⁹ Cit. prema: <https://www.opyright.com/ccc/basicSearch.do?&operation=go&searchType=o&lastSearch=simple&all=on&titleorStdNo=1098-333643>

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Članom 431. stav 2. alineja 15 Krivičnog zakonika, propisano je da danom njegovog stupanja na snagu prestaju da važe krivičnopravne odredbe sadržane (samo) u članu 1052.

Konvencijom o otvorenom moru, donetoj na Prvoj konferenciji za pomorsko pravo u Ženevi, 1958 godine, koju je ratifikovala i naša zemlja 1965. godine, piratstvo je definisano (član 15) kao:

"Morsko razbojništvo čine dole nabrojana dela:

(1) Svaki nezakoniti akt nasilja, zadržavanja, ili svaka pljačka počinjena u lične svrhe od strane posade ili putnika nekog privatnog broda ili privatnog vazduhoplova, a koji su upereni:

a) na otvorenom moru - protiv nekog broda ili vazduhoplova ili protiv lica ili dobara koja se na njima nalaze;

b) protiv broda ili vazduhoplova, lica ili dobara u mestu koje ne spada pod vlast nijedne države;

2) svaki akt dobrovoljnog učešća u korišćenju broda ili vazduhoplova, kad su onome ko ih izvrši poznate činjenice koje tom brodu ili vazduhoplovu daju obeležje razbojničkog broda ili vazduhoplova".⁴²

U okviru opšte teorijskog izvođenja osnovnog pojma, potrebno je da kažemo da se piratskim smatraju brodovi koji su namenjeni izvršenju piratskih dela, podrazumevajući pod piratskim i brodove koji su već izvršili neki akt piratstva, sve dok njima upravljaju lica koja su ta dela izvršila.⁴³

1. Delo ima jedan osnovni (stav 1) i jedan teži oblik (stav 2). Osnovni oblik krivičnog dela ima sledeće karakteristike:

1) **Radnja** ovog krivičnog dela je određena alternativno i to kao: a) zadržavanje; b) oduzimanje; c) oštećenje; g) uništenje navedenih objekata; i d) vršenje nasilja ili razbojništva.

U smislu bližeg razrađivanja i konkretizacije osnovnog oblika ovog krivičnog dela, pod zadržavanjem se podrazumeva onemogućavanje kretanja broda, dok **oduzimanje** predstavlja preuzimanje potpune kontrole nad brodom od dotadašnjeg držaoca kontrole. **Oštećenje** u smislu ovog oblika krivičnog dela označava delimično uništenje broda, kojim se u većoj ili manjoj meri smanjuje njegova vrednost ili upotrebna vrednost. **Uništenje**

Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi ("Sl. list SRJ", br. 12/98, 44/99, 74/99, 73/00; "Sl. glasnik RS", br. 85/05, 101/05)

"Član posade broda ili putnik na brodu koji nije javni brod, a koji u nameri da sebi pribavi korist ili da drugom nanese štetu izvrši, na moru, unutrašnjim vodama ili na mestu koje ne potpada pod vlast nijedne države, nasilje, pljačku ili drugu prinudu prema drugom brodu, licima ili stvarima koje se na njemu nalaze, kazniće se zatvorom od najmanje dve godine.

Ako je učinilac pri izvršenju dela iz stava 1. ovog člana neko lice lišio života, kazniće se zatvorom od najmanje pet godina.

Za pripremanje krivičnog dela iz stava 1. ovog člana učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do pet godina.

⁴² Vid: "Službeni list SFRJ (Dodatak)", br. 4/1965.

⁴³ Lj. Lazarević, Komentar Krivičnog zakonika RS, Beograd, 2006, str. 738-9.

broda može značiti potpuno uništenje njegove supstance (na primer, sagorevanje i dr.), ili dovođenje u stanje da izgubi vrednost i postane potpuno neupotrebljiv (na pr. rušenje, lomljenje i sl.). Činjenje neupotrebljivim treba shvatiti u smislu čl. 212. KZS, po kome se, pored uništenja ili oštećenja, pod neupotrebljivim podrazumevaju i ostali postupci kojima se tuđa stvar dovodi u takvo stanje da za određeno vreme ne može služiti svojoj nameni (na pr. rastavljanje i demontiranje stvari, povremeno stajanje, skidanje pojedinih delova bez kojih ta stvar ne može da bude u funkciji...)⁴⁴ **Nasilje** označava upotrebu sile ili pretnje prema licima, odnosno njihovo zlostavljanje, dok je **razbojništvo** - oduzimanje od drugih stvari upotrebom sile ili pretnje da će se napasti na život i telo.

2) Predmet krivičnog dela su brod ili dobra koja se na njemu nalaze.

Pod brodom se podrazumevaju plovni objekti koji se kreću na mehanički pogon (lađe, trajekti, motorni čamci). Jedrilice, splavovi i čamci na vesla ne smatraju se brodovima u krivičnompravnom smislu.

2. **Izvršilac** ovog krivičnog dela može biti samo član posade ili putnik broda, tj. kao izvršilac se ne može pojaviti svako lice (*delictum proprium*). Za krivicu je potreban umišljaj koji obuhvata svest da se preduzima neka od navedenih radnji.

3. Iz zakonske formulacije člana 294. eksplicitno se kaže da delo postoji ako se vrši na otvorenom moru ili na mestu koje ne potpada pod vlast nijedne države. U suprotnom, ukoliko bi se delo vršilo u unutrašnjim morskim vodama ne bi postojalo ovo krivično delo, već bi se radilo o drugim krivičnim delima.

Ovako koncipirano, piratstvo se u literaturi često izjednačava sa otmicama aviona. Ova linija interpretacije u stvari, ima osnovno polazište u činjenici da između "piraterije u vazduhu" i "piraterije na moru" postoje određene međusobne veze u modalitetima njihovog ispoljavanja: i u jednom i u drugom slučaju radi se o aktima nasilja koji dovode u pitanje bezbednost plovidbe i lica koja se nalaze na brodu ili vazduhoplovu. Međutim, posebno objašnjavanje odnosnih krivičnih dela, sa svim svojim karakterističnim obeležjima, specifičnostima koje ih određuju i diferenciraju, precizira sledeće: u smislu člana 15. Konvencije o otvorenom moru od 1958. godine, da ponovimo, pod piraterijom se podrazumeva svaki akt izvršen na : a) otvorenom moru, na mestu koje je van jurisdikcije države, b) od strane privatnog broda ili aviona protiv drugog broda ili aviona, c) cilj dela je pljačka i to u lične svrhe. Sasvim suprotno, otmice aviona vrše se u prostoru koji je pod suverenom vlašću jedne određene države. Napad se preduzima od strane pojedinaca, dok je cilj otmice, sasvim izuzetno, pljačka. U najvećem

⁴⁴ Ibid, str. 593-4.

broju slučajeva otmičari su rukovođeni političkim ciljevima. Piraterija na moru i otmica aviona su fenomeni sa različitom pozadinom, ciljevima i motivima pa ih otuda nužno treba ponaosob rešavati.⁴⁵

4. Krivično delo se smatra svršenim kada je izvršeno nasilje ili razbojništvo prema licima na drugom brodu koji je na otvorenom moru ili mestu koje ne potpada pod vlast nijedne države, odnosno kad je brod zadržan, oduzet, oštećen ili uništen, ili su uništena dobra koja se na njemu nalaze ili je prouzrokovana šteta velikih razmera. Recimo, dovoljno je preduzimanje neke od alternativno određenih radnji.

Moguć je i pokušaj ovih dela.

(2) Teži oblik ovog krivičnog dela, inkriminisan stavom 2. postoji ako je preduzetim radnjama iz stava 1. nastupila smrt jednog ili više lica.

Kako je ovaj oblik krivičnog dela kvalifikovan nastupanjem težih posledica, za krivicu učinioca potreban je nehat u odnosu na težu posledicu.

Pod "više" lica treba razumeti najmanje dva ili više lica.

(3) Pri izvršenju ovog krivičnog dela mogu biti ostvarena i obeležja nekih drugih krivičnih dela i tada se postavlja pitanje njihovog međusobnog odnosa, tj. pitanje njihovog sticaja. Delo ne može biti u sticaju sa onim krivičnim delima koja ulaze u obeležje njegovog osnovnog oblika ili kvalifikovanog oblika. U odnosu na ostala krivična dela, sticaj je moguć. Međutim, ovde pažnju privlači situacija - ako bi se ovo delo vršilo iz posebnih pobuda (na pr. ugrožavanje ustavnog uređenja), kada je ono samo način vršenja tog dela (na pr. diverzija). Upravo, s obzirom na težinu ovog dela i neka njegova posebna obeležja, smatra se da tada ne bi postojao sticaj.⁴⁶

* * *

Za naše razmatranje krivičnog dela piratstva, zanimljivo je pomenuti i zakonska rešenja u suzbijanju ovog oblika kriminaliteta, ovog puta iz perspektive zakonodavstava nekih od država članica prethodne SFRJ.

Tako, na primer u Krivičnom zakoniku Crne Gore, krivično delo piratstva je predviđeno članom 345. u Glavi XXVII pod nazivom "Krivična dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja", u Kaznenom zakonu Hrvatske,

⁴⁵ B. Zlatarić, Otmice aviona i drugi oblici ugrožavanja međunarodne civilne vazdušne plovidbe, Zagreb, 1974.

⁴⁶ Ibid, str. 739.

ovo krivično delo je predviđeno članom 180. u Glavi XIII pod nazivom "Kazneno delo protiv vrednosti zaštićenih međunarodnim pravom", dok je u Krivičnom zakoniku Republike Srpske ovo delo regulisano članom 450. našlo svoje mesto u Glavi XXXIV "Krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava". U KZ BiH, odnosno krivično delo je predviđeno članom 196.

U rešavanju ovog oblika kriminaliteta u navedenim zakonskim tekstovima ne nailazi se na potrebu posebnog objašnjavanja svakog od njih, jer postoji posebna vrsta suštinske podudarnosti - u pogledu objektivnih ali i subjektivnih elemenata ovog krivičnog dela. Taj unutrašnji sadržaj koji se ispoljava u radnji, izvršiocu, mestu izvršenja dela, cilju je, upravo bitan i obeležava njegove skoro istovetno tretiranje. Međutim, za pravilno shvatanje krivičnog dela piratstva u ovom kontekstu, neophodno je upoređivanje ovih odredbi sa navedenom odredbom člana 294. i to u onom delu koje inkriminiše teže oblike dela. Preciznije, stav koji inkriminiše radnju piratstva koja je za posledicu imala smrt jednog ili više lica ispoljava svoju različitost samo u pogledu visine zaprećene kazne (na primer u KZCG, kazna zatvora od 5-15 godina, dok je u KZ Hrvatske predviđen zatvor najmanje pet godina i sl.). I samo u tom pogledu, izvesno razilaženje ove odredbe pokazuje se u koncipiranju stava 3. (osim našeg KZ), inkriminišući izvršenje dela od strane učinioca koji je umišljajno lišio života jedno ili više lica (na primer st. 3. čl. 196. KZBiH, st. 3. čl. 450 KZ Republike Srpske, st. 2. čl. 180. KZ Hrvatske i dr. sa kaznom zatvora od najmanje deset godina ili zatvorom u doživotnom trajanju).

U isto vreme, iz zakonske formulacije čl. 345 KZCG u st. 3. je propisan jedan posebni oblik (koga čini član posade ili putnik ratnog ili drugog državnog broda ili ratnog ili drugog državnog vazduhoplovstva čija se posada pobunila i preduzela kontrolu nad brodom ili vazduhoplovom), čiji se učinilac kažnjava i kaznom predviđenom za to delo.

UMESTO ZAKLJUČKA

Pirati bez razlike i diskriminacije napadaju brodove, ometaju međunarodnu pomorsku trgovinu predstavljajući i fizičku i ekonomsku pretnju svim nacijama. Upravo, takvi napadi se univerzalno smatraju kao izuzetno opasni i ozbiljni zločini, jer uključuju posebnu vrstu bezočnosti i zlonamernosti. Ove karakteristike su i stvorile osnove za zahtev - da svaka država treba i može da ima univerzalnu nadležnost nad piratima, da može da preduzme krivino gonjenje prema stranim državljanima za određene bezobzirne zločine koji su učinjeni izvan teritorije tradicionalne nadležnosti neke države. Ova doktrina je u početku nastala kao sredstvo u borbi protiv piratstva.

Ideja primene univerzalne nadležnosti prema piratstvu je doživela takvu podršku da se ubrzo proširila i primenila i u novom kontekstu. I dok je činjenica da se piratstvo "odigravalo" na otvorenim morima diferenciralo ovu vrstu zločina od drugih i opravdavala međunarodnu nadležnost, drugi razlog za njenu široku rasprostranjenost i na druge zločine (pod izgovorom da ima međunarodni efekat), je potcenjen. Prema ovom drugom razlogu, piratstvo nanosi značajne štete svim državama, jer ima negativne posledice na pomorsku trgovinu čija zaštita je u interesu svih država sveta. Kao što je to objašnjeno u "Priči o pravdi", pre dva veka, pirat "čini neprijateljski akt nad državljanima i imovinom jedne ili svih nacija". S obzirom da sve države trpe posledice piratstva, podrazumeva se da sve države treba da imaju mogućnost da gone njihove učinioce.

Istina, ozbiljnost prirode zločina pirata je nešto na šta se svet najviše oslanjano u cilju proširenja univerzalne nadležnosti na druge zločine. Prema ideji o ozbiljnosti zločina, na neke od njih se gleda da su toliko opasni da predstavljaju napad na međunarodni poredak i da stoga države opravdano mogu da gone njihove učinioce u interesu celokupne međunarodne zajednice. U tom kontekstu, ovoj ideji se pribeglo da bi se proširila primena univerzalne nadležnosti stvaranjem analogije o bezočnoj prirodi zločina pirata sa drugim zločinima protiv ljudskih prava u modernoj istoriji.

Dragana Petrović, PhD,
Institute of Comparative Law,
Belgrade

UNIVERSAL JURISDICTION AS A MEANS OF ELIMINATING PIRACY

Pirates, without any difference or discrimination attack ships at open sea disrupting international marine trade and representing physical and economic threat to all nations in the world. This is the reason why these attacks are considered to be universally dangerous and grave since they include a special kind of criminal acts of cruel and heinous nature. These characteristics have created the basis for the claim of each state to have universal jurisdiction over piracy and prosecute foreign citizens and nationals for certain type of heinous crimes committed outside the boundaries of the prosecuting state. This doctrine was first asserted as a means for fighting piracy.

Key words: *Universal jurisdiction; robbery; violence, international law*